

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25\(54\)-253-302](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25(54)-253-302)

УДК 37.07.005

Чижевський Борис Григорович,

кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України;
Заслужений працівник освіти України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ УЧНЯ, БАТЬКІВ І УЧИТЕЛЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано Конституційні, законодавчі норми та положення, наукові підходи щодо розвитку закладів загальної середньої освіти в контексті партнерської взаємодії та творчої, праведної, щиросердної співпраці учня, батьків і учителя на засадах розвитку та із наявністю переважаючої складової саморозвитку, сомовдосконалення, самовиховання творчої, самодостатньої, стійкої, незламної, твердої, обдарованої особистості. Розвиток та саморозвиток в широкому розумінні розглядаються як категорії діалектики, що пов'язані з єдністю та боротьбою протилежностей, внутрішнього вдосконалення комплексний вплив яких визначає суть основних механізмів управління як закладом загальної середньої освіти, так і пізнавальним процесом кожного учасника освітнього процесу та є основою для державно-суспільного управління закладом загальної середньої освіти. Багатогранна, багатоаспектна, гармонійна, різнопланова та неповторна особистість учня є центральним, пріоритетним, самим важливим суб'єктом освітнього процесу закладу загальної середньої освіти У даному випадку як розвиток, так і саморозвиток людського організму, а особливо дитячого і учнівського розглядаються як індивідуальний розвиток (онтогенез), який виявляється в сукупності послідовних морфологічних, фізіологічних і біохімічних та біофізичних змін, що відбуваються в організмі з моменту його зародження і до кінця земного життя. Ріст включає взаємопов'язані кількісні (ріст, статура, постава, вага) і якісні мислення та (диференціювання) перетворення та у тому числі професійне становлення і кар'єрне

зростання та утвердження. Управління закладом загальної середньої освіти в широкому вимірі розглядається як інструмент у вмілих, майстерних руках директора школи спрямований на створення умов для співпраці, партнерської взаємодії учня, батьків і учителя, усіх учасників освітнього процесу. Тому управління має бути спрямоване на розвиток, виховання та саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення особистості, розгортання партнерської взаємодії та копіткої, праведної, щиросердної співпраці усіх учасників освітнього процесу та освітніх рівнів і не може бути застосовано для відрізання тих чи інших позитивних, вагомих, значущих елементів, складових, секторів, напрацювань та надбань тому, що воно опосередковано і безпосередньо впливає на динаміку розвитку, етапи становлення та утвердження, а також на долю та майбутнє кожного члена колективу. Їхня основна мета забезпечити позитивний розвиток, ріст, зростання представників майбутнього покоління. Саме тому директор школи не має права на несправедливі, непопулярні, критичні рішення. Основним мотивом розвитку та саморозвитку як особистості, так і закладу освіти є наповнити життя кожної конкретної особистості Істиною, Любов'ю, Миром, Добротою, Праведністю, Багатством, Удачею та начинити суттю, великим всеосяжним смислом і сенсом, щастям та найбільшою радістю. Розвиток та саморозвиток учня, батьків та учителя розглядаються як духовно-моральні та природні специфічні процеси позитивної зміни, результатом яких є виникнення якісно нового, гармонійного, досконалого, красивого, поступального, динамічного, еволюційного процесу сходження від нижчого до вищого, від простого до складного, від часткового до загального. Серцевиною розвитку та саморозвитку є творча обдарована особистість учня, батька, учителя. Позитивні результати можливі у тому випадку коли враховується, що механізми становлення якісного нового, джерело й загальна спрямованість та темпи розвитку та саморозвитку корелюються з об'єктивними духовними, моральними (натуральними), природними законами за умови людиноцентриського спрямування на рівні та в площині правової підтримки, сприяння юридичних законів, нормативно-правових актів, вмотивованих позитивних управлінських рішень, вказівок та дій, що відповідають інтересам та праву, волевиявленню українського народу. Забезпечення розвитку

та саморозвитку як творчої обдарованої особистості зокрема, так і закладу освіти в цілому здійснюється на основі знання та практичного застосування загальних закономірностей розвитку природи, суспільства, особистості й людського мислення в діалектичній площині. Варто знати, пізнати, усвідомлювати і використовувати всю глибину і всебічність еволюційного вчення розвитку та саморозвитку, що полягають у розкритті діалектично суперечливої природи розвитку та саморозвитку, як єдності перервності і безперервності, поступовості і стрибка, кількісних і якісних змін. Партнерська взаємодія учня, батьків та учителя реалізується з урахуванням того, що діалектика розвитку творчої, обдарованої, самодостатньої, стійкої особистості з духовно-моральним началом: спрямовується саме на пізнання, осмислення, усвідомлення джерела розвитку, саморуху, саморозвитку, самовиховання всього сущого; тільки вона дає ключ до переходів, стрибків, перериву поступовості, перетворення в протилежність, модернізації, осучаснення, реставрації старого, виникнення якісного, інноваційного нового, закономірної еволюційної підготовки стрибків як системи, так і її складових. Доцільно враховувати те, що діалектичний принцип розвитку методологічно орієнтує на наукове пізнання й практичне розв'язання об'єктивних внутрішніх та зовнішніх вагань, сумнівів, суперечностей, на творчий пошук шляхів збалансованого, системного, стабільного, стійкого, діалектичного, комплексного, гармонійного розвитку, саморозвитку та зростання творчої обдарованої самодостатньої стійкої особистості, соціального людського суспільства та демократичної держави Україна.

Ключові слова: Конституція України (Основний Закон); законодавство; розвиток; саморозвиток; учень; батьки; учитель.

ВСТУП / INTRODUCTION

У зв'язку із порушеннями темпів та закономірностей освітнього процесу, наявністю ґрунтовно непідготовленої та не профінансованої в повному обсязі зміни ступенів та рівнів освіти у структурі загальної середньої освіти, масовим недотриманням Державних стандартів загальної середньої освіти різко впали темпи розвитку та саморозвитку дітей та учнів, порушилась наукова організація праці педагогічних працівників, посилилось та збільшилось навантаження на батьків,

розширився діапазон критичних, конфліктних ситуацій та нехтування правами, волею, волевиявленням учня, батьків, учителя. Дані проблеми загострилися, розширюються та поглиблюються також у зв'язку з нестабільністю освітнього процесу через пандемію COVID-19, епідемії, карантини і повномасштабне російське вторгнення на територію України, турбулентні та керовані «хаотичні» зовнішні чинники. Актуальними і гострими постають проблеми забезпечення розвитку та саморозвитку учня, батьків та учителя на засадах партнерської взаємодії та творчої їхньої співпраці з метою подолання освітніх втрат, освітніх розривів, освітніх прогалин, ліквідації безграмотності на основі отримання якісної наукової, доступної та безоплатної повної загальної середньої освіти.

У даному випадку розвиток та саморозвиток учня, батьків та учителя як єдиного цілого розглядається як якісні позитивні їхні перетворення, зростання, зміни та збагачення, що здійснюються під впливом мотиваційних стимулів, внутрішніх та зовнішніх факторів. Особливо важливою є проблема мінімувати та заблокувати тенденції регресивного та стагнаційного характеру, безволля, депресії, апатії, зневіри та безправ'я. Оскільки наукова організація освітнього процесу, у тому числі дистанційного, індивідуального навчання та живе спілкування спричиняють духовно-моральне зростання, фізичну досконалість, кількісні і якісні перетворення, ріст учня, батьків та учителя, що підсилює їхню духовність, закріплює мораль та культуру, а також призводить до якісно нового прогресивного стандарту, правила, рівня, норми та характеру.

Саме тому головна мета стабільного, прогресивного, діалетичного, еволюційного, поступального та стрибкоподібного розвитку та саморозвитку творчої обдарованої особистості полягає в тому, щоб задовольнити духовно-моральні, природні, освітні потреби сучасного учня в контексті позитивної динаміки руху соціального людського суспільства, впровадження інноваційних технологій та покращення умов і рівня життя усіх членів демократичної держави Україна. Завдання полягає не тільки в тому, щоб навчити творчу обдаровану особистість задовольняти свої власні потреби та побажання, а й в тому, щоб створити духовно-моральну, культурно-освітню, науково-технологічну та соціально-економічну основу для життєздатності, життєстійкості, життєдіяльності, життєтворчості та розвитку майбутніх поколінь. Здійснення науково-професійного управління закладом загальної середньої освіти на засадах стабільного, стійкого, прогресивного,

діалетичного, поступального, еволюційного та стрибкоподібного розвитку творчої обдарованої особистості вимагає від державних службовців усіх рівнів та директорів шкіл впровадження сучасних концепцій державно-суспільного управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії, оптимальної організації освітнього процесу, інтенсифікації навчальної та професійної праці, визначення наукового рівня та складності змісту освіти та руху учня за обґрунтованою зростаючою та насиченою індивідуальною освітньою траєкторією. Особливо необхідним є вирішення окресленої проблеми у період нестабільності, відсутності впевненості у завтрашній день, війни, воєнного стану, надзвичайного стану, катастроф та трагедій. Це зумовило віднести до числа об'єктивних єдностей та протилежностей організацію та забезпечення розвитку та саморозвитку творчої обдарованої особистості на основі партнерської взаємодії та творчої, праведної, рівноправної співпраці учня, батьків і учителя. Основною метою розвитку та саморозвитку є подолання перешкод, складностей, труднощів, невдач, випробувань, митарств, перепон, мінімізація та врегулювання протилежностей, суперечностей, конфліктів та протиріч між теперішнім і майбутнім у людському існуванні, що певним чином конкретизується у подоланні суперечностей між добром і злом, людським суспільством і навколишнім середовищем, в результаті чого утверджується та панує Мир, Гармонія, Любов, Доброта, Багатство душі, розуму і серця.

Теорії стабільного, прогресивного, діалектичного, еволюційного, поступального та стрибкоподібного розвитку та саморозвитку творчої обдарованої особистості комплексно охоплюють всі без винятку аспекти навчально-виховної, освітньої життєдіяльності, життєстійкості та життєтворчості особистості, що, у свою чергу, позитивно позначається на навколишньому мікро- та макро- середовищах. Практичне застосування теорій стабільного, прогресивного, діалектичного, еволюційного, поступального та стрибкоподібного розвитку та саморозвитку творчої обдарованої самодостатньої особистості суттєво покращить рівень управління, діяльність закладів загальної середньої освіти та створить максимальні умови для партнерської взаємодії, взаєморозуміння, взаємопідтримки та творчої, праведної праці та співпраці, навчання учня, батьків та учителя.

Основними регуляторами формування, розвитку, навчання, виховання, саморозвитку, самовиховання, зростання творчої обдарованої

самодостатньої стійкої особистості учня, батька та учителя є закони розвитку особистості, людського суспільства, природи, економіки знань, а також Конституція України, закони України, нормативно-правові акти у сфері освіти, науки, інновацій та захисту і реалізації прав людини на освіту, професійну, творчу, наукову діяльність.

Постановка проблеми. Розвиток учня, батьків та учителя включає в собі процес безперервного, поступового навчання і виховання, управління зростанням кожного учасника освітнього процесу, планування і самопланування навчальної діяльності як закладу освіти в цілому, так кожної особистості зокрема. Розвиток і саморозвиток є складовою загального процесу навчання та праці усіх членів колективу, пов'язаною законами, закономірностями закріплення попередніх та отримання нових якісних наукових знань, формуванням наукового мислення та опанування науковим світоглядом. Провідною метою розвитку та саморозвитку учня, батьків та вчителя є забезпечення максимального використання усіх можливостей для якісного отримання відповідного рівня освіти, формування практичних умінь і навичок, шліфування компетентностей та зростання професійної майстерності.

Процес розвитку та саморозвитку розглядається на рівні держави, регіону, району, територіального об'єднання, закладу освіти, колективу, класу, групи та кожної конкретної творчої обдарованої особистості. Залежно від цього визначаються конкретні фінансові джерела, кадрові та матеріально-технічні ресурси, а також необхідність прийняття закономірних управлінських рішень та забезпечення реалізації та вжиття відповідних дій та заходів.

Головні засади розвитку та саморозвитку ґрунтуються на теоріях обдарувань, задатків, здібностей творчої обдарованої особистості, закономірностей пізнавальної діяльності, розвивального, диференційованого та індивідуального навчання, занурення в науково-освітню, культурологічну, історичну проблему. Враховується те, що генетично люди мають певний набір задатків, здібностей, обдарувань, якостей, характеристик їхніх властивостей, які можуть бути розвиненими, відшліфованими, відточеними та вдосконаленими. Людина постійно розвивається і як особистість і як природна субстанція. Особливо інтенсивно та стрімкоподібно іде розвиток дитини як в підлітковому, середньому, так і в старшому шкільному віці. Представникам молоді і дорослим людям також притаманні властивості постійно розвиватися, самовдосконалюватися, підвищувати та

поглиблювати свій рівень знань, культури, покращувати свою професійну діяльність та майстерність. Необхідно враховувати, що особливо комфортно почувають себе діти та учні у доброзичливому, духовному, здоровому, культурному, інтелектуальному, соціальному, професійному середовищі – в сім'ї, родині, школі та учнівському колективі. Пріоритетним у розвитку як для учня, так і для дорослого є досягнути розумом та зрозуміти серцем закономірності, процес та рівень самопізнання як особистості та духовної, природної, суспільної субстанції, забезпечивши прояв, зростання та розгортання з народження закладених задатків, здібностей та обдарувань.

Тому, процес фінансування, інвестування у розвиток конкретної особистості, колективу, розглядаються не лише як витрати на реалізацію Конституційних прав, утримання, соціальний захист, оздоровлення, харчування учасників освітнього процесу, але і як чинники, що впливають на духовно-моральний, культурний, інтелектуальний клімат у суспільстві та державі, а також забезпечують формування рівня, стандарту, еталону культури життєздатності, життєстійкості, життєдіяльності, життєтворчості, творчої праведної праці та зростання інтенсивності і продуктивності праці.

Способи та джерела фінансування та інвестування залежить від державної стратегії управління як сферою освіти в цілому, так і закладом освіти зокрема і потребують розроблення та реалізації відповідних моделей розвитку та саморозвитку на основі визначення загальних рішень, напрямів дій, у межах яких плануються і реалізуються заходи, спрямовані на наукову організацію та оптимізацію освітнього процесу.

У даному випадку особливо гостро постають науково-практична та правова проблеми: забезпечення партнерської взаємодії учня, батьків і учителя у забезпеченні розвитку та саморозвитку особистості; захисту, створення безпечних умов та збереження життя усіх учасників освітнього процесу.

Адже, ефективне залучення учнів за допомогою батьків та вчителів до освітнього процесу, лабіринтів пізнання, краси та гармонії знання, а також забезпечення якості, багатогранності, системності та послідовності їхнього навчання буде формувати основу подальшого стабільного, стійкого, діалектичного, еволюційного, динамічного розвитку соціального людського суспільства, інноваційної економіки знань та демократичної держави Україна.

Отже проблема розвитку та саморозвитку учня, батьків та учителя є

системною, складною, комплексною, різноплановою, багатогранною, прогнозованою і потребує постійної уваги як з боку науки, так і державних органів законодавчої і виконавчої влади, науково-освітньої спільноти, усього суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальна характеристика дослідження особливостей, закономірностей та специфіки розвитку закладів загальної середньої освіти в контексті партнерської взаємодії та творчої, сердечної, праведної співпраці учня, батьків і учителя з наявністю переважаючої складової саморозвитку, сомовдосконалення, самовиховання творчої, обдарованої, самодостатньої, стійкої особистості свідчить про те, що окреслена проблема знаходиться в полі зору науковців, практиків, суспільства впродовж тисячолітньої історії розвитку української державності. Особливо гострою вона є в періоди кардинальних модернізацій, трансформацій, змін, реформувань та перетворень. Проблеми особливостей, закономірностей та сфери розвитку та саморозвитку учасників освітнього процесу, освітніх етапів та рівнів висвітлюють у своїх працях І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Калініна, Ю. Ковальчук, Я. Коменський, Г. Костюк, К. Коффка, В. Кремень, А. Макаренко, С. Максименко, О. Малихін, Ю. Мальований, О. Ляшенко, О. Онаць, В. Паламарчук, Ж. Піаже, О. Савченко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, О. Топузов, К. Ушинський, М. Ярмаченко та ін.

Розвиток та саморозвиток особистості учня, учителя, батьків вони розглядають як творчий процес виникнення, підсилення, зростання, зміцнення, формування, прояву значущої, вагомої, авторитетної особистості як соціальної якості індивіда та реалізації результатів її виховання, навчання, соціалізації, пізнання. Особлива увага надається забезпеченню стійкого, стабільного, діалектичного, динамічного, еволюційного, стрибкоподібного розвитку, саморозвитку та зростання учня.

За останніх п'ять років проведені широкоаспектні наукові дослідження з проблем розвитку та саморозвитку за такими напрямками. Г. Білавич на прикладі початкової школи імені Готфріда Кінкеля в Бонні висвітлила організацію освітнього процесу, що забезпечує всебічний розвиток дитини [16]. Т. Бортник проаналізувала переваги використання дидактичної гри як засобу навчання дітей в початковий період навчання та визначила її особливості під час формування підприємницької компетентності [18]. О. Вернидуб проаналізувала інноваційні форми роботи з обдарованими учнями в процесі їхньої підготовки до участі в

онлайн-олімпіадах, зокрема використання дистанційного навчання, а також новітніх форм і методів роботи, що покликані забезпечити потреби дітей у самовираженні, сприяти самостійному пошуку відповідей на питання, що їх цікавлять [19]. В. Вихрущ розглянуто феномен «освітнє середовище обдарованого школяра» як систему та психолого-педагогічні умови розвитку в обдарованих школярів мотиваційних, інтелектуальних і творчих можливостей для їх самореалізації [20]. О. Віролайн проаналізувала наукові дослідження українських учених у галузі дистанційної освіти [21]. Розглянуто В. Гапон та Л. Чимбай питання оцінювання розроблених авторами прогнозів чисельності першокласників і контингенту учнів у денних закладах загальної середньої освіти в розрізі регіонів України й типу місцевості [23]. В. Демченко висвітлив питання розвитку творчих можливостей дітей та молоді на основі вивчення, порівняння й урахування педагогічної спадщини В. Сухомлинського та концептуальних поглядів провідного сучасного спеціаліста й експерта в галузі освіти і творчості К. Робінсона [26]. Є. Єленіна навела приклади уроків почесного доктора педагогічних наук Національної академії педагогічних наук України (НАПН України), народного вчителя, кандидата педагогічних наук, доцента, лауреата Вищих педагогічних премій, учителя фізики м. Одеса Миколи Миколайовича Палтишева, які презентують провідний принцип STEM-освіти-принцип інтеграції [29]. Р. Єрошенко розкрила специфіку та алгоритм написання та захисту дослідницьких робіт як перехідного етапу підготовки та вступу до Малої академії наук України [31]. Л. Карташова, Н. Бахмат, І. Пліш розглянули інноваційні підходи щодо вирішення проблеми формування та розвитку цифрової компетентності педагога в електронному середовищі закладу [34]. С. Майденко звернула увагу на те, що традиційна система організації методичної роботи в закладах загальної середньої освіти повною мірою не задовольняє запити сучасної школи, орієнтованої на нове осмислення методичної роботи як важливого чинника реалізації Концепції Нова українська школа [44]. М. Остапчук приділено увагу продуктивному мисленню школярів під час особистісно-розвивального навчання, проаналізовано психолого-педагогічний вплив оцінювання на особистість учня, описано нетрадиційні методики особистісно-розвивального навчання [46]. В. Степаненко розкрито потенціал дозвілля, який полягає у тому, що воно найповніше й найяскравіше висвітлює можливості і потреби, інтереси і прагнення обдарованого учня, сприяє налагодженню його

взаємовідносин з батьками й однолітками [53]. І. Хмеляр, А. Куценко визначили сутність організації в закладі загальної середньої освіти науково-методичної роботи з метою підвищення професійної компетентності вчителя, запропонували її структуру, побудовану на основі компетентнісно орієнтованого підходу, що передбачає зміну традиційних форм і методів роботи з учителями на інноваційні, що ґрунтуються на засадах партнерства та співпраці [58]. Р. Шпіца, Н. Коваль запропонували поняття «емоційний інтелект» та окреслили його зміст та структуру, визначили особливості його розвитку в учнів I–IV класів у контексті мистецького навчання у початковій школі [60]. За результатами Всеукраїнської науково-практичної конференції обґрунтовано особливості формування безконфліктного, толерантного та доброзичливого до кожної дитини освітнього середовища [45].

Багатогранна та широкоаспектна динаміка життя та сурові реалії воєнного стану і необхідності післявоєнного відновлення, відродження, відбудови, реставрації, капітального ремонту та відтворення, а також розвитку духовно-моральної, соціально-економічної, науково-освітньої, культурної, просвітницької, реабілітаційної, оздоровчої та інформаційної інфраструктури України на основі якісної наукової освіти потребують проведення неперервних, системних, комплексних наукових досліджень та практичних розробок з проблем розвитку закладів загальної середньої освіти в контексті партнерської взаємодії та творчої, сердечної, праведної співпраці учня, батьків і учителя з наявністю переважаючої складової саморозвитку, сомовдосконалення, самовиховання, утвердження творчої, самодостатньої, стійкої, незламної, обдарованої особистості.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: на основі аналізу Конституції України, законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», розробок провідних українських науковців у сфері філософії і педагогіки стосовно законів, закономірностей, пріоритетів партнерської взаємодії учня, батьків і учителя у забезпеченні розвитку та саморозвитку особистості визначити пріоритетні напрями зростання учасників освітнього процесу як активних учасників будівництва та утвердження соціального людського суспільства, інноваційної економіки знань та демократичної держави Україна.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. Окреслення основних положень Конституції України, законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» в частині

визначення пріоритетів та забезпечення розвитку як сфери освіти в цілому, так і головних учасників освітнього процесу зокрема.

2. Актуалізація концептуальних ідей праць провідних науковців України щодо всебічного, гармонійного розвитку та саморозвитку учня, батьків та учителя на засадах партнерської взаємодії та творчої, праведної, щиросердної співпраці.

3. Зазначення пріоритетних напрямів гармонійного, всебічного розвитку та саморозвитку, виховання та самовиховання учня, батьків та учителя як стійкої творчої, незламної, твердої, самодостатньої, обдарованої особистості.

4. Визначення основних напрямів діяльності закладу загальної середньої освіти на основі спрямованості принципів, методів і прийомів навчання та виховання на досягнення найбільшої ефективності розвитку та саморозвитку пізнавальних можливостей дітей та учнів (сприймання, мислення, пам'яті, уваги) в духовно-моральному, природному, здоровому суспільному середовищі.

5. З'ясування проблем, перешкод, вимог та завдань щодо реалізації права підростаючого покоління на якісну наукову освіту, гармонійний всебічний розвиток, а також захист їхніх прав, свобод, волі, вольностей, волевиявлення, життя та інтересів.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретичними основами дослідження є закони і принципи: загальнонаукового пізнання, у тому числі діалектичної єдності історичного і логічного, бажаного, доцільного, допустимого та можливого; єдності теорії і практики; законодавчого закріплення та наукового представлення концептуальних ідей, положень, норм, критеріїв, стандартів, вимог напрямів всебічного, гармонійного розвитку та саморозвитку учня, батьків та учителя, а також методи системного аналізу, порівняння, узагальнення; вивчення, апробація та поширення нових педагогічних ідей, передового педагогічного досвіду; педагогічні спостереження, бесіди; моніторинг рівня та спрямування політичних наративів, державних рішень, суспільної думки та професійної оцінки ефективності та якості наукової організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти з метою сприяння партнерській взаємодії учня, батьків і учителя у забезпеченні розвитку та саморозвитку творчої обдарованої особистості.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Проведено вивчення, порівняння та аналіз наукової літератури, норм Конституції України, вимог законодавства України, положень нормативно-правових актів у галузі загальної середньої освіти, здійснено зустрічі, співбесіди, навчання учасників освітнього процесу в частині формування та практичної реалізації пріоритетних напрямів партнерській взаємодії та єдності учня, батьків і учителя у забезпеченні розвитку та саморозвитку творчої обдарованої особистості, як стійкої системи духовного, природного середовища та активної учасниці і будівничого соціального людського суспільства, демократичної держави Україна.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

У період війни, пандемії, епідемій, необхідності відновлення, спрямування та корегування життєвоважливих функцій дитячого організму та післявоєнної відбудови і відродження країни особливо актуальними є політичні, законодавчі, соціальні, економічні, педагогічні, дидактичні, інформаційні та комунікативні проблеми партнерської взаємодії учня, батьків та/або осіб які їх замінюють і учителя у забезпеченні розвитку та саморозвитку духовно багатой, морально стійкої, творчої, твердої, незламної, обдарованої, самодостатньої та стійкої особистості.

Оновлене поле освітньо-інтелектуальної діяльності та розвитку особистості відбувається в площині творчої взаємодії та освітньої співпраці учня і учителя при позитивному сприянні та участі батьків.

Спільна праведна співпраця учня і учителя відбувається в трьох взаємодоповнюючих секторах: учитель має навчити учнів основам наук, термінологічному апарату, словниковому запасу, які служать ціннісними орієнтирами підростаючому поколінню для забезпечення повноцінної та природовідповідної незламності, життєздатності, життєстійкості, життєдіяльності, життєтворчості та навчання впродовж всього життя; учні мають засвоїти, осмислити основи наук, термінологічний апарат, словниковий запас на основі розуміння вічних законів які керують всесвітом, ноосферою, світом та життям людей і навчитися вчитися; учень вчиться в учителя, а учитель вчиться в учня. Педагог який перестає вчитися, розвиватися, займатися самоосвітою перестає бути учителем. Адже, керуюча та спрямовуюча роль у даному випадку належить учителю, який виступає у ролі організатора, педагога, наставника, просвітителя, науковця, культуролога, порадирика, модератора, поводиря,

а цементуючою опорою та підкріплюючою основою є батьки учнів, та/або особи, які їх замінюють.

Управлінські рішення державних органів управління та директорів шкіл спрямовуються на те, щоб об'єднати зусилля учителя, учня, батьків, та/або осіб які їх замінюють з метою забезпечення процесів розвитку і саморозвитку дітей та учнів, якісного засвоєння ними наукових знань, формування практичних умінь, навичок та шліфування компетентностей в умовах різноманітних педагогічних систем навчання, виховання та самоосвіти та самовиховання.

Успіх справи залежить від того чи побудований освітній процес та освітній результат в площині дотримання та виконання духовних та моральних (натуральних), природних та юридичних законів. Досить часто неправомірно перевага надається не завжди вивіреному, досконалому юридичному закону, які до того ж є нестабільними та впродовж останніх тридцяти років піддаються частим блокуванням, уточненням, доповненням, корегуванням та змінам.

Під час розроблення, визначення концептуальних ідей, програм функціонування та реформування як сфери освіти в цілому, так і закладу загальної середньої освіти зокрема необхідно враховувати, що проблемам їхнього розвитку надається вагома увага в Конституції України, законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту».

Конституцією України визначені такі напрями стосовно розвитку, зокрема, закріплено положення, що стосується прагнення українського народу «розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу» [1, Преамбула].

Невід'ємними складовими Основного Закону є Декларація про державний суверенітет України та Акт проголошення незалежності України.

В Акті проголошення незалежності України наголошено на тому, що продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, з моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція, закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки [8].

Що стосується аспектів розвитку, то, у Декларації про державний суверенітет України особлива увага надана турботам та повноваженням держави щодо забезпечення повноцінного політичного, економічного, соціального і духовного розвитку народу України [9]. Заклади освіти ж незалежно від статусу, підпорядкування та форми власності є представниками та атрибутом держави, державності і творчим,

інтелектуальним, культурним осередком забезпечення прав, свобод, волі, волевиявлення, обов'язків творчої обдарованої особистості. У декларації також зазначено, що Україна «як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення» [9].

Особливої уваги надано культурному розвитку, невід'ємною частиною якого є сфера науки і освіти. У Декларації зафіксована правова норма про те, що Україна є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку. Україна забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя. Україна виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки [9].

Особливої уваги в контексті розвитку на конституційному рівні надано також питанням мови, адже у Основному Законі зазначено:

- «держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України [1, ст. 10];
- держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1, ст. 11].

Загальнодержавного значення надається розвитку особистості з правовим акцентом на те, що «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [1, ст. 23].

Пріоритетного значення надається фізичному здоров'ю українського народу. Так, на рівні Конституції України зафіксовано правову норму про те, що «держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [1, ст. 49].

Одним із головних завдань держави Україна визначено те, що «Повна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і

безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» [1, ст. 53].

Розвиток сфери освіти суттєво підкріплюється тим, що «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами» [1, ст. 54].

З метою регулювання стратегічних завдань та визначення пріоритетів до повноважень Верховної Ради України належить «затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля» [1, ст. 85, п. 6].

Розроблення й здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України покладається на Кабінет Міністрів України [1, ст. 116, п. 4]. Кабінет Міністрів України також «забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону» [1, ст. 116, п. 5]. Тобто, це стосується також визначення пріоритетів розвитку як сфери освіти в цілому, так і закладів освіти державної, комунальної, приватної та корпоративної форм власності зокрема.

Забезпечення «виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку» [1, ст. 119, п. 3] на відповідній території покладається на місцеві державні адміністрації.

Науково-педагогічним працівниками під час організації освітнього процесу та переходу з одного освітнього рівня на вищий необхідно враховувати також те, що «територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій» [1, ст. 132].

До уваги необхідно брати також і те, що до відання Автономної Республіки Крим [1, ст. 138, п. 5; 8] належить розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля – відповідно до загальнодержавних програм, забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії.

Визначальним є також те, що обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції, [1, ст. 143, абз. 3].

Тобто заклади освіти, розробляючи, затверджуючи та реалізуючи програми свого розвитку та саморозвитку, мають враховувати загальнодержавні тенденції, регіональну специфіку та місцеві особливості, а також історію діяльності школи та досягнення і успіхи учнів, учителів, батьків та випускників.

Освітня складова розвитку визначена у освітньому законодавстві, у тому числі, у законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту».

Законом України «Про освіту» визначено, що «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації

компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [2].

Статтею третьою Закону України «Про повну загальну середню освіту» юридично закріплено, що система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення:

- всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству;

- формування в учнів компетентностей, визначених [Законом України](#) «Про освіту» та державними стандартами [3].

Під час реалізації Конституційних норм та вимог законодавства у сфері освіти необхідно враховувати, що новели юридичних законів не завжди корелюються з духовними, моральними (натуральними), природними законами та часто не відповідають духовно-моральній, природній чистоті, не враховують реальні проблеми та не беруть до відома та обговорення пропозиції учасників освітнього процесу, суспільних та профспілкових організацій, місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, наукових, педагогічних працівників, учнів та батьків.

Отже, розроблення та затвердження програм, проектів, концепцій щодо вирішення проблем, подолання перешкод, освітніх втрат, освітніх розривів та визначення напрямів, насиченості, інтенсивності, складності і темпів розвитку учнівської молоді потребує всебічного аналізу, врахування реальних проблем освіти в Україні та визначення перспективних напрямів спрощення, мінімізації та ліквідації негативних, конфліктних і кризових ситуацій та явищ, а також непродуманих, спонтанних, помилкових рішень загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів.

Основне навчання учні, як правило, проходять у закладах загальної

середньої освіти. Станом на 1 квітня 2023 року в Україні функціонує 8 087 ліцеїв до яких відносяться заклади загальної середньої освіти у складі яких знаходяться: заклади дошкільної освіти і гімназія – 18; відділення закладів дошкільної освіти, початкова школа та гімназія – 1 422; початкова школа та гімназія – 5 656. Створено 17 наукових ліцеїв, функціонують ліцеї з посиленою військово-спортивною та посиленою спортивною підготовкою, а також інші типи ліцеїв.

Через військову агресію російської федерації, не в усіх українських школах відбувається очне навчання. Приймати учнів на очне навчання можуть лише ті школи, які обладнані укриттями, що відповідають нормам. Згідно з правилами, які встановило Міністерство освіти і науки України, форму навчання для дітей зможуть обирати батьки.

Окремими болючими проблемами сприяння та забезпечення розвитку, вихованню, саморозвитку та самовиховання особистості, реалізації права на повноцінну працю та соціальний захист педагогічних працівників, інженерно-обслуговуючого персоналу є забезпечення якісним навчанням дітей та учнів закладів освіти які є зруйнованими, пошкодженими, знаходяться на окупованій території, лінії зіткнення, в зоні бойових дій або перебувають на простой.

Від початку російського вторгнення на територію України повністю зруйновано 339 закладів освіти, частково отримав пошкодження 3 215 закладів. Заклади зазнали різних пошкоджень. У деяких вибито вікна, в інших – зруйновано одну чи дві стіни.

Варто зазначити, що проблема ускладнюється окупацією окремих територій України (Луганської, Донецької, Запорізької, Харківської та Херсонської областей) та веденням активних бойових дій, як наслідок відсутня можливість впливати на забезпечення освітнього процесу закладів освіти на таких територіях, створення та приведення об'єктів фонду захисних споруд у готовність до використання за призначенням. Крім того, частина закладів освіти мають будівлі, які під час бойових дій зруйновано або отримали пошкодження.

Щоб усвідомити наскільки є складною ситуація як в українському суспільстві, так і у сфері освіти доцільно звернути увагу на те, що тільки у продовж 2020–2023 років сфера освіти України в цілому та заклади загальної середньої освіти зокрема зіткнулися з багаточисельними викликами та загрозами: вимушеними перервами у повноцінному навчанні; тривогами, бомбардуваннями і руйнуваннями приміщень закладів освіти; відсутністю системного очного навчання та обмеженим

доступом до нього; значними обмеженнями для переміщення та дистанційного навчання, викликаними перебоями з постачанням електроенергії та наявності Інтернету. Стало нестабільним соціальне середовище учасників освітнього процесу, непоодинокі випадки коли педагогічні працівники тривалий час залишаються без заробітної плати, не виконуються соціальні гарантії, не забезпечується профілактика та охорона їхнього життя.

Значна частина дітей, учнів, батьків (особливо матерів) та вчителів стали біженцями або внутрішньо переміщеними особами. Більшість батьків призвані до лав української армії або є бійцями місцевої територіальної оборони, знаходяться на заробітках за межами України. За оперативними даними станом на січень 2023 р. за кордоном перебувало понад 510 тис. учнів і майже 12,5 тис. педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Водночас, інші країни наводять суттєво вищі показники. У квітні 2023 року лише у країнах ЄС до місцевих шкіл було інтегровано 775 452 учні з числа українських біженців. Значна частина з них не відвідує заклади загальної середньої освіти у країнах перебування, а багато хто взагалі ніде не навчається, у тому числі й дистанційно в українських закладах загальної середньої освіти. За обережними оцінками незалежних експертів освітні втрати та освітні розриви в Україні через війну та пандемію можуть перевищувати один рік.

Необхідно взяти до уваги також те, що на слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань науки, освіти та інновацій наголошувалося на таких негативних наслідках освітніх втрат та освітніх розривів, зокрема:

- наявність значного негативного впливу як на розвиток особистості (зокрема через втрату можливостей для розкриття її потенціалу), так і на добробут, успішність та конкурентоспроможність українського суспільства у майбутньому;
- поглиблення нерівності в освіті, а отже і у суспільстві, через збільшення вже наявних навчальних розривів (наприклад, між успішністю учнів із родин з низьким і високим рівнем доходу, із сільських і міських шкіл тощо);
- загроза серйозних економічних наслідків у майбутньому, зокрема щодо зниження валового внутрішнього продукту;
- освітні втрати та розриви в районі бойових дій, зони конфлікту, регіонах із нижчими доходами потенційно мають більший масштаб ніж в середньому по країні та порівняно із провідними країнами Європи і світу.

Освітні втрати й освітні розриви мають тенденцію до накопичення й поглиблення, у разі відсутності вчасних і ефективних заходів із їх виявлення та подолання (надолуження прогалин) вони можуть стати незворотними.

На сьогодні держава не володіє повною та достовірною інформацією щодо реального впливу як карантину, спричиненого пандемією, епідеміями, так і війни в Україні на рівень досягнення українськими школярами результатів навчання, визначених державними стандартами загальної середньої освіти. В Україні відсутні усталені процедури для дослідження рівня освітніх втрат і освітніх розривів на рівні загальної середньої освіти, а також не розроблено механізмів їх подолання. Через це держава не може приймати адекватних рішень у галузі освіти для компенсації та надолуження втраченого / недоотриманого [14].

Розвиток українського суспільства та його складової сфери освіти відбувається також на фоні гострої боротьби, протистояння між волевиявленням, необхідністю захисту, оберігання, дотримання, поцінування високих духовно-моральних законів, правил, стандартів, цінностей, культури, добра, доброчесності, честі, гідності та проявами антидуховності, аморальності, зради, торгівлі українськими інтересами, всеосяжної та всеприникаючої корупції. Це означає, що сили добра мають єднатися, згуртовуватися, зміцнюватися та укріплюватися у боротьбі зі лукавим та підступним злом. Дана проблема поглиблюється ще і тим, що законодавець термінологічно та юридично механічно замінив: освітній процес на освітній процес; учня на споживача освіти; учителя на педагогічного працівника; директора школи на керівника закладу освіти, порушивши тисячолітню історію і усталену, збалансовану, відшліфовану та відпрацьовану практику взаємодії, співпраці та розвитку учня, батьків та учителя. Реалії військового стану актуалізували критичну необхідність виховання, особливо військово-патріотичного.

Потребують вирішення, коригування також спрямування та тенденції тридцятирічного «непродуманого» розвантаження, зниження стандартів та вимог, розхолодження, спрощення навчання дітей та учнів, відміни науково обґрунтованих, необхідних та практично перевірених освітніх норм, критеріїв, стандартів щодо забезпечення розвитку, виховання та саморозвитку, самовиховання підростаючого покоління. Природою передбачено, що без напруження, акумуляції зусиль людина не розвивається, а в кінцевому результаті деградує, стає безвольною, легко піддається маніпуляціям та зовнішньому, сторонньому і скритому

управлінню та впливу. У кожної особистості є своя міра складності яку необхідно побороти та подолати і вийти на новий вищий рівень гармонії навчання, виховання та пізнання. Міра складності у нашому розумінні ніяк не спрямована на зниження складності, але виступає як необхідний момент та точка відліку подальшого розвивального навчання та самоосвіти особистості. Це зумовлено тим, що під час навчання, самостійного вивчення, самоосвіти, як правило, пропонується навчальний матеріал, який має бути зрозумілим та може бути засвоєним, осмисленим, усвідомленим дітьми та учнями.

Відтак, вищезазначені проблеми потребують наукового осмислення, обґрунтування та прогнозування їхнього вирішення з метою вироблення цілеспрямованої державної політики стійкого, стабільного розвитку як освітньої сфери в цілому, так кожного учасника освітнього процесу зокрема. Для її створення необхідно розробити і прийняти стратегічні документи, які б визначали механізми вимірювання та компенсації освітніх втрат та освітніх розривів, а також забезпечували не тільки відповідні механізми їх подолання, а й формували умови для повноцінного отримання якісної освіти, наукових знань та розвитку кожної конкретної творчої обдарованої особистості.

Тобто увесь тягар вирішення проблем стосовно забезпечення стабільного, стійкого розвитку, виховання, саморозвитку та самовиховання творчих обдарованих дітей та учнів залежить від духовно-морального, науково-інтелектуального, культурно-освітнього резерву, потенціалу та енергетики українського народу.

Особливо в критичні, кризові періоди часу, під час війни необхідно звіряти практичні кроки та управлінські рішення з науковими теоріями, напрацюваннями, концепціями, підходами. Адже, наука є соціально-значущою, стратегічною сферою людської діяльності, що спрямована на вироблення, систематизацію, використання теоретично обґрунтованих та практично перевірених знань про закони буття, про дійсність, про закономірності, тенденції, явища та процеси існуючого засобами теоретичного обґрунтування та емпіричного випробування і перевірки пізнавальних результатів для розкриття їх об'єктивного змісту (істинності, достовірності, важливості, пріоритетності, інтерсуб'єктивності) та слугує основою для розвитку, зростання та руху до кращого, вищого, гармонійного. Наука є складовою духовної культури суспільства та задає рівень інтелектуального розвитку особистості.

Саме цим проблемам в галузі педагогіки надавали пріоритетного

значення Є. Березняк, Г. Ващенко, С. Гончаренко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Захаренко, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, О. Савченко, В. Сухомлинський, І. Ткаченко, К. Ушинський, М. Ярмаченко та інші.

Слушною є думка С. Гончаренка про те, що «маючи природні анатомо-фізіологічні передумови до становлення особистості, дитина у процесі соціалізації вступає в у взаємодію з навколишнім світом, оволодіваючи досягненнями людства» [25, с. 289].

Тобто, розвиток людини – незворотна, спрямована, закономірна позитивна зміна та зростання індивідуума як творчої обдарованої стійкої самодостатньої особистості та прагнення до фізичної досконалості. Тільки одночасна наявність всіх цих зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін:

- оборотність змін характеризує процеси функціонування (лінійне та циклічне відтворення постійної системи функцій);
- відсутність закономірностей характерно для випадкових процесів катастрофічного типу;
- за відсутності спрямованості позитивного зростання добродійні справи не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерної для розвитку єдиної, внутрішньо взаємозалежної лінії.

У результаті розвитку виникає новий якісний стан творчої обдарованої особистості людини, що виступає як зміна її внутрішнього світу, складу або структури (тобто виникнення, трансформація або зникнення його елементів або зв'язків). Особливо важливим є тем, щоб під час зміни умов навчання, виховання, праці, типу, ступеня, підпорядкування та форми власності закладу освіти, підвищення стандартів освіти не втрачалися індивідуальні темпи розвитку та зростання творчої, обдарованої, стійкої, самодостатньої, особистості.

Розвиток людини, у тому числі і учня, батька та вчителя включає в собі:

- дію, процес, унаслідок яких відбувається зміна якості статі, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого, розширення пізнання оточуючого світу та розуміння законів буття, життестійкості, життєдіяльності та життєтворчості;
- ступінь духовної, моральної та розумової зрілості, освіченості, культурності, вдумливості, поміркованості, а також фізичної досконалості.

Тобто увесь тягар вирішення проблем стосовно забезпечення стабільного, стійкого розвитку, виховання, саморозвитку та самовиховання творчих обдарованих дітей та учнів лягає на директорів

шкіл, їхніх заступників, учителів та батьків. Не другорядну роль у вирішення окреслених проблем мають такі критерії як відповідальність за колектив та відповідальність за самого себе.

Під час організації освітнього процесу необхідно враховувати, що розвиток людини (дитини, учня, учителя, батька) – це також розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін в організмі та психіці людини, її мисленні, почуттях і поведінці, що є результатом біологічних процесів в організмі та впливів суспільства, навколишнього природного середовища на нього.

У складних, нестандартних, кризових, критичних ситуаціях та умовах війни особливої уваги необхідно надавати процесам, закономірностям, етапам саморозвитку творчої обдарованої самодостатньої особистості. Варто враховувати, що саморозвиток включає в собі духовний, моральний, розумовий, інтелектуальний, психологічний, біологічний, фізіологічний, фізичний, професійний, соціальний розвиток людини як особистості, якого вона усвідомлено досягає сама. Саморозвиток передбачає розвиток учня власними силами, без впливу, сприяння яких-небудь зовнішніх сил при наявності внутрішньої мотивації, самоконтролю, самооцінки та спонукальних чинників, наприклад, прикладу батьків, вчителів або у результаті різких змін політичних, соціальних, економічних, культурних, інформаційних умов. Саморозвиток та самовиховання забезпечуються постійним саморухом, самовдосконаленням, самопізнанням та є запорукою розвитку та вихованості.

Проблеми забезпечення розвитку та саморозвитку дітей і учнів є одними із головних пріоритетів педагогічної науки, а також має тісний зв'язок з цілим рядом інших суттєвих та важливих напрямків діяльності як закладів загальної середньої освіти зокрема, так і сфери освіти в цілому.

На думку Ю. Ковальчук «розвиток і саморозвиток обдарованості – процес конструктивних прогресуючих змін у системі здібностей обдарованої людини, викликаних зовнішніми соціально-культурними впливами на неї і внутрішніми спонтанними спонуканнями природного і культурного походження» [35, с. 886].

У центрі саморозвитку та розвитку є здібна, обдарована, талановита, геніальна, багатогранна, самодостатня, творча особистість дитини, учня, учителя та батька зі своїми думками, мріями, знаннями, практичними вміннями і навичками, компетентностями, поглядами,

правами, побажаннями та переконаннями.

Саме тому однією із пріоритетних проблем розвитку закладів загальної середньої освіти є забезпечення єдності, цілісності, монолітності та гармонії духовного, морального, розумового, інтелектуального, біологічного, фізичного та суспільного розвитку, саморозвитку, виховання та самовиховання як учня, так і батьків, учителя.

Духовний розвиток передбачає осмислення кожною людиною свого життєвого призначення, своєї місії, оберігання моральності, закріплення цінностей, формування характеру, відстоювання та захист права, поглядів, переконань, культури та формування внутрішньо-психічного, професійного, життєвого досвіду творчої обдарованої людини. Під час організації розвитку та саморозвитку дітей та учнів педагогічні працівники враховують, що духовність як термін носить комплексний характер і використовується у таких науках, як, богослов'я, філософія, культурологія, етика, на означення різних понять так чи інакше дотичних внутрішньому світові людини та пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її переконаннями, усвідомленнями внутрішнім та моральним світом. Учня необхідно досягнути, що прояснення природи людського буття через категорії «дух» та «духовність» означає, що людина може не тільки пізнавати чи відображати навколишній світ, але й творити його, і незамінним помічником учня у цьому надскладному процесі є особистість учителя та батька. У даному випадку учень, учитель, батьки спільно пізнають, що творчі можливості людини як духовної істоти свідчать про те, що, крім мислення, вона має духовне, моральне, ціннісне та вольове відношення до реальності. Адже, духовність як високе, піднесене, возвеличене, гармонійне, чисте протиставляється низькому, недосконалому, вульгарному, гріховному, аморальному. Тому розвиток і саморозвиток творчої обдарованої особистості мають бути спрямовані на виховання і самовиховання розумної душі та серця як єдиного цілого, здатних розсудити і відрізнити добро від зла, правду від брехні та націлених на внутрішньо-вмотивоване прагнення до добродійного, високоблагородного, шляхетного, які пронизані та оздоблені внутрішнім стержнем – Любов'ю, Багатством, культурою і чистотою. Адже від злочинів людської природа непокоїться, бинтується, бурлить і відступає від законів своїх. У даному випадку необхідно враховувати також те, що земне, у тому числі і шкільне, життя швидкопливне та непередбачуване, тим паче ми маємо уважно ставитися до виховання дбайливого ставлення дітей та учнів до законів,

закономірностей, норм, правил і стандартів життя, а отже і до розвитку, виховання, саморозвитку та самовиховання особистості в усіх її проявах. Під час організації освітнього процесу та прийняття управлінських рішень також береться до уваги те, що незважаючи на абстрактність поняття, адже в науці дуже часто слово духовність використовується як конкретна якість чи мало не реально існуюча субстанція, про що свідчить слововжиток на зразок «людина великої духовності», «дефіцит духовності в суспільстві», – духовний стержень, духовна твердість, духовний розвиток, духовне виховання мають визначальне та стратегічне значення.

Моральний розвиток та виховання представляють собою цілеспрямоване формування свідомості, звичок і навичок поведінки учня, батьків, учителя як єдиної духовно-моральної системи цінностей, поглядів, переконань і традицій. Під час організації освітнього процесу в закладі освіти необхідно враховувати, що мораль є суспільним інститутом, однією із форм суспільної, колективної та корпоративної свідомості; духовно-культурним механізмом регуляції поведінки суспільства, соціальних груп та особистості; система поглядів, переконань і уявлень, а також тимчасових вимог, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Слід звернути увагу на те, що колективна, корпоративна, суспільні, особистісна свідомості не завжди співпадають, а інколи вступають у протиріччя між собою, що впливає на рівень, специфіку, волю і волевиявлення формування особистості учня. Тому особливої уваги доцільно надавати пізнавальним, оцінювальним, самооцінювальним, виховним, самовиховним, правовим функціям, здатностям та властивостям особистості учня, батька, учителя. У даному випадку вартує постійної уваги весь діапазон, спектр моралі: моральна діяльність (вчинки, поведінка людини, ставлення людини, зовнішній вигляд людини); моральні відносини; моральна свідомість, моральна самосвідомість, моральний вибір, моральна відповідальність. Гуманна мораль побудованій на духовній основі, історично перевіреній тисячоліттями культури, утверджуючи між людьми правові, найсправедливіші, рівні, партнерські, союзні, дружні відносини та стосунки, перетворює їх на закономірні, непорушні життєві правила взаємин, партнерства, єдності, консолідації, співпраці та поведінки між окремими людьми та цілими народами.

Тому, саме духовно і морально багата і стійка непохитна тверда творча обдарована самодостатня особистість батька та учителя є носієм

духовності, моралі (доброти, любові, миру, честі, гідності, порядності), культури і служить орієнтиром, еталоном, взірцем та зразком для розвитку, виховання, саморозвитку та самовиховання учня.

Отже, одним із визначальних параметрів розвитку є моральність яка формує такий вид і ступінь діяльності людини, що мотивується моральними ідеалами, переконаннями, нормами, принципами, рішеннями та діями. Успіх і визнання, має та людина яка проносить, утверджує духовність і мораль через все життя. Тому особливого значення необхідно надавати вихованню і самовихованню дітей та учнів, щоб наше щастя – діти та учні не стали нашим нещастям. Дітей та учнів з дитинства і в сім'ї, і в школі варто привчати, щоб матір і батька шанували, старших поважали, молодших від себе оберігали та наставляли. Батьки мають контролювати себе і дітей та їхні інтереси, захоплення, друзів, привчати їх до самоконтролю, духовності, моралі, культури. Дітей необхідно навчити перш за все духовному і шануванню батька і матері.

Духовність, моральність, здоров'я, щастя дітей залежить від того, яким життям живуть батьки, учитель, який у них стиль поведінки та спілкування, який приклад вони показують. Особливого значення для дітей та учнів має приклад батьків та учителя початкових класів під час їхнього дитячого віку та зростання.

Необхідно також привчати дітей та учнів до режиму дня, усталеного правила лягати спати та відпочивати в один і той же час, вживати благодатну та безпечну їжу, дотримуватися санітарно-гігієнічних норм так, щоб це переросло в автоматичну звичку, норму та стандарт. Співпадіння та єдність духовного, природного біологічного і життєвого циклів, рівнів та насиченості життя має визначальне значення для духовного, морального і фізичного здоров'я особистості дитини та учня.

Виховуючи дітей та учнів за духовним та моральним канонічним правом, цінностями та традиціями, необхідно з ними розмовляти, спілкуватися, співпрацювати як з дорослими, пояснюючи, показуючи, наставляючи, спрямовуючи їх на пошук правди, встановлення Істини. Батьки і учитель мають творчо працювати і за допомогою навчання, посиленої праці в сім'ї та школі привчати до творчої життєдіяльності дітей та учнів. Духовність і моральність пронесена, виплекана батьками та учителем через все життя захистить дітей та учнів від ворогів видимих та невидимих та буде переданою в чистоті і гармонії молодому поколінню як зразок для наслідування, захисту та оборони. Бажаючи та надаючи дітям та учням добро, дорослі самі здобувають та отримують

Любов, Багатство, щастя, радість і удачу.

Стабільний, стійкий та стрибкоподібний розумовий розвиток дітей та учнів на основі сукупності їхніх пізнавальних та аналітичних задатків та здібностей характеризує інтелект особистості. Розумовий розвиток формує здатність учня мислити, пізнавати, осмислювати навколишню дійсність, встановлювати зв'язки між явищами, процесами, подіями, будувати судження та визначати своє ставлення до пізнання причини, першопричини, закономірностей і залежностей, причино-наслідкових зв'язків, шляхів, рівнів, засобів, інструментарію та методів пошуку правди, а також встановлення Істини. Саме тому діяльність вчителя спрямовуються на те, щоб стимулювати у дітей та учнів розвиток кмітливості, міцності, всеосяжності та гнучкості пам'яті, формування розуміння, пізнання, розсудливості, поміркованості, уміння давати собі раду, допомагати іншим оперувати науковими знаннями, своїми моральними якостями, незмінними цінностями, а також на основі якісних наукових знань вчитися з досвіду, перевіряти на практиці, інтегруватися, пристосовуватися, адаптуватися до нових ситуацій, застосовувати знання, щоб управляти собою, ближнім оточенням, довкіллям та мислити науково-практично. Особливого значення під час створення умов для розумового розвитку творчої обдарованої самодостатньої особистості надається таким параметрам:

- об'єм та стійкість робочої пам'яті, здатність до аналізу, самоаналізу, систематизації, порівняння, передбачення, прогнозування, діяльності за допомогою науково-практичних знарядь, порівняння, логіки;
- системність, комплексність та багатогранність відбору життєво необхідної та цінної інформації;
- свідомість;
- сприйняття, увага, міркування, судження, асоціації.

Розумовий розвиток формує та характеризує інтелектуальну індивідуальність творчої обдарованої особистості учня.

У даному випадку під керівництвом учителя та за допомогою батьків учні оволодівають прийомами і засобами: сприйняття інформації, нових знань та їх інтелектуальній переробці; керування та самокерування емоційною рівновагою, а також мотиваційними, вольовими, емоційними імпульсами. У полі зору педагогічних працівників та батьків постійно перебуває залежність розвитку особистості учня від того, що характерна особливість людської свідомості полягає в тому, що з незліченної безлічі явищ зовнішнього світу матеріал

для розумових операцій надає тільки мізерна частина – явища, що їх можна сприйняти органами чуття.

Інтелектуальний розвиток особистості учня передбачає формування таких якостей у нього як сприйняття, відчуття, розуміння, усвідомлення на основі обробки інформації, абстрактного та логічного мислення, здійснення пошукової, винахідницької діяльності та прийняття самостійних рішень, а також усвідомлення відповідальності за прийняті рішення та здійснені вчинки. Педагогічними працівниками враховується, що запорукою та основою інтелектуального розвитку особистості дитини та учня є стан, системність, послідовність, складність, насиченість, напруженість та динаміка його розумового розвитку, а також наполегливе вміння долати перешкоди, складності, знаходити шляхи приборкання загроз, проблем, конфліктів, ліквідувати наслідки війни та трагедій.

Стабільний, стійкий та стрибкоподібний розвиток особистості учня забезпечується також реалізацією педагогічним працівником у співпраці з батьками таких форм, прийомів і методів які мінімізують та попереджують ризики під час становлення, ускладнення психічних процесів, задатків і здібностей – почуттів, відчуттів, сприймання, мислення, пам'яті, уяви, в ускладненні таких психічних утворень, як здібності та мотиви діяльності, потреби й інтереси, ціннісні орієнтації.

Науково вивіреною та практично перевіреною, що дієвою є така модель, система розвитку особистості учня, яка враховує особливості його біологічного розвитку, що виявляється в дозріванні анатомо-фізіологічних структур, у зміні та посиленні функцій різних систем і органів людини. На основі інформації, даних наданих батьками педагогічні працівники, формуючи систему творчої партнерської взаємодії та співробітництва з учнем, у своїй практичній діяльності враховують, що кожна щойно народжена дитина є носієм комплексу генів усіх своїх родичів: як близьких, так і найдалших. У зв'язку з цим у неї формується свій, індивідуальний, спадковий фонд, що інакше називається спадкова визначеною біологічною програмою. Це дає їй можливість індивідуально розвиватися. Реалізація цієї спадкової програми можливе лише в тому випадку, якщо, по-перше, дитина має досить якісні спадкові ознаки, а по-друге, має можливість вільно їх розвивати завдяки сприятливому впливу навколишнього середовища. У той же час, учень отримує всі свої знання, практичні навички, вміння та компетентності не в спадщину, а виробляє, удосконалює та збагачує їх протягом усього

життя Не існує виявлених генів талановитості. Єдине, що визначила наука, – кожне немовля є вмістилищем величезного арсеналу різноманітних задатків, здібностей, обдарувань. Щоб їх розвинути, необхідний комплекс духовно-моральних, культурно-освітніх, інтелектуальних, природних, соціальних, економічних, інформаційних умов, у тому числі спеціалізоване як диференціальне, так і індивідуальне навчання й виховання, а також зусилля й турбота батьків та учителя, помножені на бажання та вмотивованість самої дитини та учня.

Педагогічні працівники у своїй практичній діяльності враховують, що динамічний процес росту та своєчасного біологічного дозрівання учня, у тому чи іншому періоді дитинства забезпечує його фізичний розвиток. Під фізичним розвитком розуміється динамічні біологічні процеси, що безперервно відбуваються у дитячому, підлітковому, середньому та старшому шкільному віці дитини її становлення. На кожному віковому етапі вони характеризуються певним комплексом пов'язаних між собою та з зовнішнім середовищем морфологічних, функціональних, біохімічних, психічних і інших властивостей організму і обумовлених цим своєрідністю запасом фізичних сил та даних. Високий рівень фізичного розвитку поєднується з високими показниками фізичної підготовки, м'язової та розумової працездатності. Учителям, батькам необхідно враховувати, що фізичний розвиток – це природний процес становлення і змін біологічних форм і функцій організму людини. Він залежить від віку, статі, природних життєвих сил організму, його будови та умов і характеру життя. Фізичний розвиток оцінюється рівнем розвитку фізичних якостей, антропометричними і динамометричними показниками та показниками формування постави. Важливим є те, що фізичний розвиток, поряд з народжуваністю, захворюваністю і смертністю, є одним з показників рівня здоров'я населення. Процеси фізичного і статевого розвитку взаємопов'язані і відображають загальні закономірності фізіологічного росту і розвитку, але в той же час істотно залежать від соціальних, економічних, санітарно-гігієнічних та інших умов, вплив яких значною мірою визначається внутрішньою силою волі та віком людини. Завдання школи навчити дітей та учнів цінувати та зберігати своє фізичне здоров'я, самостійно визначати стан свого здоров'я та діапазон фізичних та динамічних навантажень, перспективи фізичної досконалості та час, періодичність і витривалість фізичних, розумових, динамічних навантажень.

Учні, їхні батьки та учителі є рівноправними суб'єктами як осередку

(класу, групи), спільноти (школи, села, району, міста), товариства, так середовища (територіальне об'єднання), соціального людського добротворчого суспільства і демократичної держави в цілому. Усіх учасників освітнього процесу об'єднує система зв'язків із структурними підрозділами закладу освіти, інститутами демократичної держави та із осередками соціального людського добротворчого суспільства по вертикалі і по горизонталі. У процесі розвитку школи, яка є повноправним членом соціального людського добротворчого суспільства яке є одним з найбільш важливих ціннісних і культурологічних феноменів сучасності, пріоритетна роль надається правам, свободам, волі, вольностям та обов'язкам творчої обдарованої особистості учня, батька, учителя. Тому значна увага приділяється реалізації педагогічних систем з формування соціальної активності учнів, розширенню їх функціональних та структурних компонентів, налагодженню їхніх взаємозв'язків та врахування особливостей і специфіки діяльності. Під час організації управління закладами загальної середньої освіти та розвитку активної участі учнів у суспільному житті освітянами враховується, що соціальне людське добротворче суспільство в його загальноприйнятому розумінні, виступає як сукупність соціальних утворень (груп, колективів, органів учнівського, батьківського та педагогічного самоврядування, осередків науково-освітніх, спортивних, суспільних організацій), об'єднаних специфічними інтересами (освітніми, науковими, педагогічними, фаховими, економічними, етнічними, культурними, спортивними і так далі), що реалізовані в контексті діяльності інститутів демократичної держави і дозволяють, в умовах системи гармонійне та вільне облаштування суспільного життя та контролювати дії політичних систем, інститутів держави. Як демократична держава в цілому, так і заклад загальної середньої освіти зокрема, яким властиві та притаманні внутрішня свобода суспільних відносин, покликані підтримувати стабільний демократичний режим соціального життя, розвивати цінності законності, права, волі, свободи, демократії та мають привілеї розвиватися на основі добродійних ініціатив, новацій і енергії духу соціального людського добротворчого суспільства. Закономірності, специфіка та особливості розвитку соціального людського добротворчого суспільства та демократичної держави повноцінними членами яких є учні, учителі, батьки та/або особи які їх замінюють спонукають до планомірного забезпечення їхнього соціального розвитку, що забезпечує поступове входження особистості в різні види відносин – державницькі,

владні, економічні, культурні, освітні, наукові, інформаційні, правові, суспільні, економічні, майнові, виробничі, партнерські, союзні, дружні. Представники молодого покоління стають та є повноправними членами соціального людського добротворчого суспільства у демократичній державі, засвоюючи всі ці види відносин і за допомогою їх розвивають свої функції. У демократичній державі за допомогою органів влади (законодавчої, виконавчої, судової) та інститутів соціального людського добротворчого суспільства, у тому числі і школи, в широкому розумінні цього поняття, забезпечується реалізація основних прав, свобод, побажань, волевиявлення та обов'язків дітей та учнів на якісну доступну безоплатну освіту, гармонійний розвиток та фізичну досконалість. Визначальне місце у забезпеченні розвитку особистості учня належить Особистості Учителя та Батька, – філософа, педагога, фахівця, наставника, організатора, керівника, поводиря, порадирика, координатора, доброзичливого співучасника навчально-пізнавального процесу учнів - Авторитета. Важливим є також той аспект, що ґрунтовний, системний розвиток, саморозвиток, виховання та самовиховання учня, батьків та учителя є запорукою політичної зрілості майбутніх поколінь.

Розвиток особистості учня, батька і вчителя відбувається у відповідності із законом діалектики – «Закон єдності і боротьби протилежностей», головна суть якого, на думку В. Кудіна [39, с. 173], полягає в єдності, а отже відповідно у партнерській взаємодії та творчій співпраці учня, батька і учителя, які утворюються внаслідок боротьби протилежностей, інтересів, побажань та забезпечення необхідності досягнення єдиної спільної добротворчої мети.

Стабільному, стійкому розвитку та вихованню протипоказані тривалі перерви, розхолодження, розслаблення. Душа і тіло людини як єдине ціле повинні знаходитися в гармонії пізнання необхідності, постійності, напруженості та краси саморозвитку і самовиховання.

Під час формування перспективних планів розвитку та саморозвитку учня, батька, учителя доцільно взяти за орієнтир, напрямок, позицію, думку В. Кременя про те, що «сучасний розвиток за глибиною пізнання і перетворення дійсності, за безмежними можливостями, наданій як окремій особистості, так і цивілізації в цілому, за глобальною відповідальністю людства за долю планети, залученістю до процесу змін країн, народів, індивідів визначив факт існування нової онтологічної основи життя» [55, с. 6].

Отже, забезпечення єдності та цілісності духовного, морального,

розумового, інтелектуального, біологічного, фізичного та суспільного розвитку та саморозвитку учня, батьків та учителя формують умови та задатки добродійних земних справ з усвідомленням гармонії законів та закономірностей дійсності і вічності.

Розвиток та саморозвиток творчої обдарованої самодостатньої стійкої твердої особистості акумулюють в собі утвердження, розширене відновлення, відродження та відтворення кращих духовно-моральних зразків та рівнів буття, життєздатності, життєдіяльності, життєстійкості, життєтворчості на основі позитивних кількісних та якісних змін у результаті консолідації зусиль та партнерської взаємодії, творчої співпраці учня, батьків, учителя.

Оберігати захищати дітей та учнів, навчити їх жити у рівновазі та гармонії із внутрішнім світом, природою та законами, закономірностями любові, єдності, консолідації, солідарності, взаємоповаги та дружби є пряма спільна відповідальність батьків, учителів, українського народу, демократичної держави Україна.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Партнерська взаємодія учня, батьків і учителя у забезпеченні розвитку та саморозвитку особистості побудована на творчій, щиросердній, праведній праці та співпраці, удосконаленні є запорукою подолання освітніх втрат, освітніх розривів, перешкод, відставання, освітньої безграмотності особливо в період війни, воєнного стану, надзвичайної ситуації та служить одним із механізмів поступального руху, утвердження та зростання інноваційної економіки знань, демократичної держави Україна, соціального людського добротворчого будівничого суспільства та захищеної творчої самодостатньої стійкої твердої незламної обдарованої особистості як єдиного цілого і фундаментального.

Цілісність, єдність, непорушність та монолітність навчально-пізнавальної діяльності учня, батьків та учителя, їх системність, неперервність, наступність та послідовність забезпечуються інтегративними зв'язками, характер яких обумовлює своєрідність функціонування та творчої, інноваційної діяльності цілого. Цілісність характеризується тим, що усі учасники освітнього процесу знаходяться в нерозривній єдності, взаємопроникненості, взаємодопомозі та взаємодоповнюють і стимулюють один одного. У результаті взаємодії,

спілкування та розгортання протилежностей відбувається діалектичний перехід від попереднього до наступного, від минулого до майбутнього, від старого до нового, від тимчасового до постійного, від особистого до суспільного, від приватного до державного. Неможливий особистісний розвиток без врахування тисячолітньої історії буття українського народу, української родини, окреслення та вирішення проблем та закономірностей виживання і новітнього проростання та утвердження.

Аналіз державницької, наукової, педагогічної, життєвої особистої практики, а також закономірностей навчальної діяльності, учнів, студентів, оцінювання праці учителів, професорів, науковців, державних службовців на різних ділянках освітнього середовища свідчить про те, що ще більшої ваги набули духовний і моральний розвиток, саморозвиток, виховання та самовиховання особистості. Основним же стимулом духовного і морального розвитку є внутрішнє прагнення і пробудження творчої обдарованої особистості до виникнення життєвоважливої необхідності у пізнанні всецілого та на перший розгляд неосяжного, а також утвердження себе як професійного фахівця.

Тобто, розвиток та саморозвиток особистості учня, батька, учителя неможливий без пізнання, розуміння, усвідомлення суті явищ, процесів і подій. Процеси пізнання і самопізнання виступають основою, стимулом, закономірністю розвитку та саморозвитку творчої стійкої твердої незламної самодостатньої обдарованої особистості учня, батька, учителя. Адже необхідність у пізнанні оточуючого світу, природи, суспільства і самого себе проявляється в її різних проявах: у внутрішньо та генетично заданій тенденції до розвитку; у прагненні до навчання, оволодіння новими знаннями, практичними вміннями і навичками, компетентностями; допитливості; внутрішньому спонуканні до розумової та інтелектуальної діяльності, заняттю фізичними вправами, конструюванням, моделюванням; необхідності обґрунтування рішення та усвідомлення краси божественної гармонії в людині, природі, суспільстві.

У житті, роботі пріоритет надається тим юридичним і фізичним особам які знаходять в стані постійного розвитку, гармонії, пошуку, втілення інновацій та вирішенні непростих, надскладних ситуацій, проблем і завдань.

Перспективи подальших досліджень. Подальші перспективи наукових досліджень та практичного втілення систем партнерської взаємодії учня, батьків і учителя у забезпеченні розвитку та саморозвитку особистості вбачаємо у вивченні, науковому обґрунтуванні,

вітчизняному науковому супроводженні та втіленні в практику діяльності школи концепцій, моделей, критеріїв, вимірів та параметрів розвитку кожного учасника освітнього процесу зокрема. Проведений аналіз засвідчує, що альтернативи розвитку, вихованню, саморозвитку та самовихованню творчої стійкої твердої самодостатньої незламної обдарованої особистості не існує. Результатом розвитку та саморозвитку як закладу загальної середньої освіти в цілому, так і учня зокрема має бути повсюдна наявність та присутність глибоко освіченої конкурентоспроможної духовно-моральної, вихованої, здорової, стійкої, незламної, твердої обдарованої, талановитої особистості з якісними науковими знаннями, науковим мисленням, науковим світоглядом, яка спроможна оволодіти практичними уміннями і навичками, компетентностями як на рівні повної загальної середньої освіти, так і на рівні запропонованих програм, систем, варіантів і секретів фахової підготовки, професійної майстерності та кар'єрного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Верховна Рада України. (1996, Черв.28). *Конституція України № 254к/96-ВР*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [2] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 2145-VIII «Про освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- [3] Верховна Рада України. (2020, Січ. 16). *Закон № 463-IX «Про повну загальну середню освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- [4] Верховна Рада України. (2005, Січ. 13). *Закон № 2342-IV «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
- [5] Верховна Рада України. (2018, Лип. 03). *Закон № 2485-VIII «Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Фінляндської Республіки про реалізацію проекту "Фінська підтримка реформи української школи"»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2485-19#Text>

- [6] Верховна Рада України. (2001, Квіт. 26). Закон № 2402-III «Про охорону дитинства». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
- [7] Верховна Рада України. (2005, Груд. 21). Закон № 3255-IV «Про ратифікацію Кредитної угоди (Проект "Рівний доступ до якісної освіти в Україні") між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3255-15#Text>
- [8] Верховна Рада Української РСР. (1991, Серп. 24). Постанова № 1427-XII «Про проголошення незалежності України». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
- [9] Верховна Рада Української РСР. (1990, Лип. 16). «Декларація про державний суверенітет України» № 55-XII. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
- [10] Верховна Рада України. (2002, Квіт. 17). Указ Президента України № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
- [11] Верховна Рада України. (2013, Черв. 25). Указ Президента України № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
- [12] Кабінет Міністрів України. (1993, Листоп. 03). Постанова № 896 «Про Державну національну програму "Освіта" (Україна ХХІ століття)». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>
- [13] Кабінет Міністрів України. (2016, Груд. 14). Розпорядження № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
- [14] Верховна Рада України. (2023, Черв. 08). Комітет з питань освіти, науки та інновацій, протокол № 122 затвердив «Рекомендації слухань на тему: "Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання"»

- та розглянув ряд законопроектів». [Електронний ресурс].
Доступно: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/237512.html
- [15] І. М. Безена, «Державна політика у сфері загальної середньої освіти та механізми її реалізації: регіональний аспект», *Публічне управління і адміністрування в Україні*, вип. 17, с. 23–29, 2020.
- [16] Г. Білавич, І. Дідух, Г. Пасайлюк, «Організація позаурочного освітньо-виховного процесу крізь призму світового досвіду», *Нова педагогічна думка*, т. 111, № 3, с. 3–8, 2022. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/463>
Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [17] В. І. Бондар, «Диференційоване навчання дітей з особливостями інтелектуального розвитку в закладах загальної середньої освіти», *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*, вип. 13, с. 54–17, 2019. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://aqce.com.ua/download/publications/502/455.pdf/>
Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [18] Т. Бортнюк, «Дидактична гра як засіб формування підприємницької компетентності учнів початкової школи», *Acta Paedagogica Volynienses*, № 4, с. 34–38, 2021. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/266/240> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [19] О. Вернидуб, «Особливості роботи з обдарованими учнями в сучасних умовах на прикладі проведення учнівських онлайн-олімпіад», *Нова педагогічна думка*, т. 108, № 4, с. 50–54, 2021. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/386>
Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [20] В. О. Вихрущ, «Освітнє середовище у координатах розвитку обдарованого школяра: психолого-педагогічний аспект», *Інноваційна педагогіка*, т. 2, № 14, с. 18–24, 2019. [Електронний ресурс].
Доступно: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/14/part_2/5.pdf Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [21] О. В. Віролайнен, «Дистанційне навчання в закладах загальної середньої освіти як наукова проблема», *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*, вип. 8(37), с. 58–73, 2019. [Електронний ресурс].
Доступно: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/8_37_2019/Bulletin_8_37_Pedagogika_Oksana_Virolainen_UA.pdf Дата

звернення: Лип. 29, 2023.

- [22] М. І. Гагарін, *Виховна система закладу загальної середньої освіти: теорія і практика проектування*; О. М. Коберника, Ред. Умань, Україна: Сочінський М. М., 2020.
- [23] В. В. Гапон, Л. Л. Чимбай, «Оцінювання точності розробленого прогнозу контингенту учнів у денних закладах загальної середньої освіти», *Освітня аналітика України*, № 2(18), с. 72–87, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/6_Gapon_Chymbay.pdf Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [24] Л. В. Гонтова, «Формування соціокультурної компетентності учнів 5–9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі вивчення художньої культури», автореф. дис. канд. наук; НАПН України, Ін-т проблем виховання. Київ, 2020.
- [25] С. Гончаренко, *Український педагогічний словник*. Київ, Україна: Либідь, 1997. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/m0jX0v> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [26] В. Демченко, «Виявлення і розвиток креативних можливостей учнів: від педагогічної спадщини В. Сухомлинського до сучасних поглядів К. Робінсона», *Нова педагогічна думка*, № 3, с. 169–171, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/xPGEVq> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [27] О. Я. Денисюк, Н. В. Титаренко, «Моніторинг нової української школи як складова управлінської діяльності (на прикладі дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти)», *Освітня аналітика України*, № 1(12), с. 93–103, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/7_Denysiuk_Tytarenko_112_2021_93_103.pdf Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [28] *Енциклопедія освіти*; В. Г. Кремень, Ред. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ, Україна: Юрінком Інтер, 2021.
- [29] Є. Єленіна, «Співтворчість учителя й учнів: вивчаємо досвід учителів-новаторів», *Директор школи, ліцею, гімназії*, № 3, с. 144–150, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.director.npu.edu.ua/index.php/dslg/article/view/119/104> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [30] Ю. В. Єременко, К. Г. Михайльова, *Самореалізація обдарованих учнів у сучасній Україні: чинники впливу, ризики та перспективи*. Харків,

Україна: НУА, 2020.

- [31] Р. Єрошенко, «Організація науково-дослідницької діяльності учнів у закладах загальної середньої освіти», *Всесвітня література в школах України*, № 7/8, с. 29–36, 2020.
- [32] О. С. Казачінер, *Корекційна діяльність учителів-філологів як передумова забезпечення успішного навчання учнів у новій українській школі*. Харків, Україна: Панов А. М., 2020.
- [33] Л. Г. Карпова, *Створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей*. Харків, Україна: Астрон+, 2019.
- [34] Л. А. Карташова, Н. В. Бахмат, І. В. Пліш, «Розвиток цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти», *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 68, № 6, с. 193–205, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/OI1Wgi> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [35] В. І. Ковальчук, Т. М. Єрмак, «Створення інформаційно-освітнього простору школи для формування в учнів навичок 21 століття», *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія соціально-педагогічна*, вип. 34, с. 85–101, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3401/znpkp_sp_2020_34.pdf?sequence=1&isAllowed=y Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [36] М. М. Ковтонюк, А. Я. Клімішина, *Методичні аспекти підготовки майбутніх учителів математики до розвитку інтелектуальної культури учнів закладів загальної середньої освіти*. Вінниця, Україна: Рогальська І. О., 2018.
- [37] Л. Козіброда, *Соціалізація учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища: розвиток теоретико-методологічних основ (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)*. Львів; Ужгород, Україна: РІК-У, 2020.
- [38] О. Кравчина, О. Овчарук, «Використання онлайн-ігор вчителями закладів середньої освіти для формування підприємницької компетентності: зарубіжний досвід», *Молодь і ринок*, № 9/10, с. 38–44, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/268971/268235> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [39] В. О. Кудін, *Роздуми (Про смисл життя, про перспективи розвитку людства, про любов і ненависть, про добро і зло, про терор і*

тероризм, про покликання в житті та ін.). Харків, Україна: НТУ «ХПІ», 2003.

- [40] О. М. Лабінська, «Реалізація екологічної складової у навчанні хімії учнів основної школи Словацької Республіки», автореф. дис. канд. наук; Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2021.
- [41] С. Г. Литвинова, «Система комп'ютерного моделювання об'єктів і процесів та особливості її використання в навчальному процесі закладів загальної середньої освіти», *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 64, № 2, с. 48–65, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/waAsiS> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [42] Н. І. Лісова, *Державно-громадське управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України*. Черкаси, Україна: Пономаренко, 2018.
- [43] Н. Луцан, Н. Бойчук, «Формування громадянської компетентності учнів в позакласній роботі», *Актуальні питання у сучасній науці*, № 3(9), с. 454–463, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/4029/4051> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [44] С. Майданенко, «Готовність педагогів до інноваційної методичної роботи в закладах загальної середньої освіти», *Нова педагогічна думка*, т. 102, № 2, с. 59–63, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/issue/view/4> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [45] *Міжкультурна комунікація учасників освітнього процесу як умова формування успішної особистості в глобалізованому світі*, на Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: Інтерсервіс, 2020, 190 с.
- [46] М. В. Остапчук, *Теоретичні і методичні засади особистісно-розвивального навчання в Новій українській школі*. Рівне, Україна: Волин. обереги, 2020.
- [47] Ю. Павловський, О. Лузгінов, «Арт-терапевтичні техніки як засіб підвищення навчальної мотивації учнів», *Актуальні питання у сучасній науці*, № 3(9), с. 464–473, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/4030/4052> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [48] Б. О. Піонтковський-Вихватень, «Модернізація змісту навчання обдарованих учнів у загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ століття)», автореф. дис. канд. наук; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2019.

- [49] Л. А. Северинчук, «Формування у старшокласників культури родинних взаємин у позаурочній діяльності закладу загальної середньої освіти», автореф. дис. канд. наук; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Київ, 2018.
- [50] Л. В. Сливка, *Здоров'язбережувальне виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (XX – початок XXI століття)*. Івано-Франківськ, Україна: Дискурс, 2022.
- [51] В. О. Сліпенко, *Розвиток підприємницької компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти: досвід США*. Умань, Україна: Сочінський М. М., 2022.
- [52] Р. В. Сопівник, І. Васильківський, *Виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку*. Київ, Україна: Ямчинський О. В., 2021.
- [53] В. І. Степаненко, «Креатизація середовища у профілактиці поведінкових девіацій обдарованих учнів», *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, № 2, ч. 2, с. 274–281, 2020. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/388/391> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [54] О. М. Федоренко, «Педагогічні умови формування національно-патріотичної вихованості в учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів», автореф. дис. канд. наук; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Київ, 2021.
- [55] *Феном інновацій: освіта, суспільство, культура*; В. Г. Кременя, Ред. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2008.
- [56] О. Г. Фіданян, «Механізми державного управління дистанційним навчанням у закладах загальної середньої освіти», автореф. дис. канд. наук; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ, 2021.
- [57] *Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика* / О. П. Дзьобань та ін.; Ф. Л. Левітаса, Ред. Київ, Україна: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018.
- [58] І. Хмеляр, А. Куценко, «Моніторинг освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти із використанням технологій компетентісно орієнтованого навчання», *Нова педагогічна думка*, № 4, с. 75–79, 2018. [Електронний ресурс].
Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2018_4_22 Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [59] О. В. Чеботарьова, «Теорія і методика трудового навчання учнів із

порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту», автореф. дис. д-ра наук; Ін-т спец. педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка. Київ, 2021.

- [60] Р. Шпіца, Н. Коваль, «Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти», *Молодий вчений*, № 11, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2443/2429> Дата звернення: Лип. 29, 2023.
- [61] А. С. Шуляк, *Готовність майбутніх учителів інформатики до впровадження освітніх вебресурсів у закладах загальної середньої освіти*. Умань, Україна: Сочінський М. М., 2022.
- [62] А. І. Яблонський, І. П. Рогальська-Яблонська, Л. В. Яценко, «Соціальний розвиток учнівської молоді в період діджиталізації», *Габітус*, вип. 41, с. 202–206, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: http://habitus.od.ua/journals/2022/41-2022/41_2022.pdf Дата звернення: Лип. 29, 2023.

PARTNERSHIP OF THE STUDENT, PARENTS AND TEACHER IN PROVIDING PERSONALITY DEVELOPMENT AND SELF-DEVELOPMENT

Boris Chyzhevskiy,

Candidate of Pedagogical Sciences, leading researcher

Department of Economics and

General Secondary Education Management

Institute of Pedagogy of the National Academy

of Pedagogical Sciences of Ukraine;

Honored Education Worker of Ukraine.

Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

Abstract. The article analyzes Constitutional, legislative norms and regulations, scientific approaches to the development of general secondary education institutions in the context of partnership interaction and creative, righteous, sincere cooperation of students, parents and teachers on the basis of development and with the presence of a predominant component of self-development, self-improvement, self-education of creative, gifted, a self-sufficient, stable personality. Development and self-development in a broad sense are considered as categories of dialectics related to the unity and struggle of opposites, internal improvement, the complex influence of which

determines the essence of the main management mechanisms of both the institution of general secondary education and the cognitive process of each participant in the educational process and is the basis for the state-social management of the institution of general secondary education. The multifaceted, multifaceted, harmonious, multifaceted and unique personality of the student is the central, priority and most important subject of the educational process of the general secondary education institution. In this case, both the development and self-development of the human organism, and especially that of children and students, are considered as individual development (ontogenesis), which manifests itself in a set of successive morphological, physiological and biochemical and biophysical changes that occur in an organism from the moment of its birth to the end of earthly life. Growth includes interrelated quantitative (height, stature, posture, weight) and qualitative thinking and (differentiation) transformations, including professional development and career growth and affirmation. The management of a general secondary education institution in a broad sense is considered as a tool in the skillful, masterful hands of the school director aimed at creating conditions for cooperation, partnership interaction of students, parents and teachers, all participants in the educational process. Therefore, management should be aimed at the development, upbringing and self-development, self-education, self-improvement of the individual, the deployment of partnership interaction and painstaking, righteous, sincere cooperation of all participants in the educational process and educational levels and cannot be used to cut off certain positive, significant, significant elements, components, sectors, achievements and assets because it indirectly and directly affects the dynamics of development, the stages of formation and establishment, as well as the fate and future of each member of the team. Their main goal is to ensure positive development, growth, growth of representatives of the future generation. That is why the school director has no right to unjust, unpopular, critical decisions. The main motive for the development and self-development of both an individual and an educational institution is to fill the life of each specific individual with Truth, Love, Peace, Kindness, Righteousness, Wealth, Luck and to fill it with essence, great comprehensive meaning and meaning, happiness and the greatest joy. The development and self-development of the student, parents and teacher are considered as spiritual, moral and natural specific processes of positive change, the result of which is the emergence of a qualitatively new, harmonious, perfect, beautiful, progressive, dynamic, evolutionary process of

ascent from lower to higher, from simple to complex, from partial to general. The core of development and self-development is the creative gifted personality of a student, parent, teacher. Positive results are possible if it is taken into account that the mechanisms of the formation of qualitative new, the source and general orientation and rates of development and self-development are correlated with objective spiritual, moral (natural), natural laws under the condition of human-centered direction at the level and in the plane of legal support, promotion of legal laws, normative legal acts, motivated positive management decisions, instructions and actions that correspond to the interests and right, expression of the will of the Ukrainian people. Ensuring the development and self-development of both a creative gifted individual in particular and the educational institution as a whole is carried out on the basis of knowledge and practical application of the general laws of the development of nature, society, personality and human thinking in the dialectical plane. It is worth knowing, getting to know, realizing and using all the depth and comprehensiveness of the evolutionary teaching of development and self-development, which consist in revealing the dialectically contradictory nature of development and self-development, as a unity of interruption and continuity, gradualness and jump, quantitative and qualitative changes. The partnership interaction of the student, parents and teacher is implemented taking into account the fact that the dialectic of the development of a creative, gifted, self-sufficient, stable personality with a spiritual and moral principle: is directed precisely to cognition, understanding, awareness of the source of development, self-movement, self-development, self-education of all things; only it gives the key to transitions, jumps, the interruption of gradualness, transformation into the opposite, modernization, modernization, restoration of the old, the emergence of a high-quality, innovative new, the natural evolutionary preparation of jumps of both the system and its components. It is appropriate to take into account that the dialectical principle of development methodologically focuses on scientific knowledge and practical resolution of objective internal and external hesitations, doubts, contradictions, on the creative search for ways of balanced, systemic, stable, sustainable, dialectical, complex, harmonious development, self-development and the growth of a creative gifted self-sufficient stable personality, a social human society and a democratic state of Ukraine.

Keywords: Constitution of Ukraine (Basic Law); legislation; development; self-development; student; parents; teacher.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherv. 28). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [2] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 2145-VIII «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- [3] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Sich. 16). Zakon № 463-IX «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- [4] Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, Sich. 13). Zakon № 2342-IV «Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
- [5] Verkhovna Rada Ukrainy. (2018, Lyp. 03). Zakon № 2485-VIII «Pro ratyfikatsiiu Uhody mizh Uriadom Ukrainy ta Uriadom Finliandskoi Respubliki pro realizatsiiu proektu "Finska pidtrymka reformy ukraïnskoi shkoly"». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2485-19#Text>
- [6] Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, Kvit. 26). Zakon № 2402-III «Pro okhoronu dytynstva». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
- [7] Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, Hrud. 21). Zakon № 3255-IV «Pro ratyfikatsiiu Kredytnoi uhody (Proekt "Rivnyi dostup do yakisnoi osvity v Ukraini") mizh Ukrainoiu ta Mizhnarodnym bankom rekonstruktsii ta rozvytku». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3255-15#Text>
- [8] Verkhovna Rada Ukrainiskoi RSR. (1991, Serp. 24). Postanova № 1427-XII «Pro proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
- [9] Verkhovna Rada Ukrainiskoi RSR. (1990, Lyp. 16). «Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy» № 55-XII. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
- [10] Verkhovna Rada Ukrainy. (2002, Kvit. 17). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 347/2002 «Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

- [11] Verkhovna Rada Ukrainy. (2013, Cherv. 25). Ukaz Prezidenta Ukrainy № 344/2013 «Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
- [12] Kabinet Ministriv Ukrainy. (1993, Lystop. 03). Postanova № 896 «Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu "Osvita" (Ukraina XXI stolittia)». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>
- [13] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016, Hrud. 14). Rozporiadzhennia № 988-r «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity "Nova ukrainska shkola" na period do 2029 roku». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
- [14] Verkhovna Rada Ukrainy. (2023, Cherv. 08). Komitet z pytan osvity, nauky ta innovatsii, protokol № 122 zatverdyv «Rekomendatsii slukhan na temu: "Osvitni vtraty y osvitni rozryvy na rivni zahalnoi serednoi osvity: vymiriuvannia ta mekhanizmy podolannia" ta rozghlianyv riad zakonoproektiv». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/237512.html
- [15] I. M. Bezena, «Derzhavna polityka u sferi zahalnoi serednoi osvity ta mekhanizmy yii realizatsii: rehionalnyi aspekt», Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini, vyp. 17, s. 23–29, 2020.
- [16] H. Bilavych, I. Didukh, H. Pasailiuk, «Orhanizatsiia pozaurochnoho osvitno-vykhovnoho protsesu kriz pryzmu svitovoho dosvidu», Nova pedahohichna dumka, t. 111, № 3, s. 3–8, 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/463>
Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [17] V. I. Bondar, «Dyferentsiirovane navchannia ditei z osoblyvostiamy intelektualnogo rozvytku v zakladakh zahalnoi serednoi osvity», Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky, vyp. 13, s. 54–17, 2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://aqce.com.ua/download/publications/502/455.pdf/>
Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [18] T. Bortniuk, «Dydaktychna hra yak zasib formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly», Acta Paedagogica Volynienses, № 4, s. 34–38, 2021. [Elektronnyi resurs].

Dostupno: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/266/240> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.

- [19] O. Vernyudub, «Osoblyvosti roboty z obdarovanymy uchniamy v suchasnykh umovakh na prykladi provedennia uchnivskykh onlain-olimpiad», Nova pedahohfchna dumka, t. 108, № 4, s. 50–54, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/386> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [20] V. O. Vykhruhch, «Osvitnie seredovyshche u koordynatakh rozvytku obdarovanoho shkoliara: psykholoho-pedahohichni aspekt», Innovatsiina pedahohika, t. 2, № 14, s. 18–24, 2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/14/part_2/5.pdf Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [21] O. V. Virolainen, «Dystantsiine navchannia v zakladakh zahalnoi serednoi osvity yak naukova problema», Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Seria: Pedahohichni nauky, vyp. 8(37), s. 58–73, 2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_P_0/8_37_2019/Bulletin_8_37_Pedagogika_Oksana_Virolainen_UA.pdf Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [22] M. I. Haharin, Vykhovna systema zakladu zahalnoi serednoi osvity: teoriia i praktyka proektuvannia; O. M. Kobernyka, Red. Uman, Ukraina: Sochinskyi M. M., 2020.
- [23] V. V. Hapon, L. L. Chymbai, «Otsiniuvannia tochnosti rozroblenoho prohnozu kontynhentu uchniv u dennnykh zakladakh zahalnoi serednoi osvity», Osvitnia analityka Ukrainy, № 2(18), s. 72–87, 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/6_Gapon_Chymbay.pdf Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [24] L. V. Hontova, «Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti uchniv 5–9-kh klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u protsesi vyvchennia khudozhnoi kultury», avtoref. dys. kand. nauk; NAPN Ukrainy, In-t problem vykhovannia. Kyiv, 2020.
- [25] S. Honcharenko, Ukrainyskyi pedahohichni slovnyk. Kyiv, Ukraina: Lybid, 1997. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/m0jX0v> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [26] V. Demchenko, «Vyavlennia i rozvytok kreatyvnykh mozhlyvostei uchniv: vid pedahohichnoi spadshchyny V. Sukhomlynskoho do suchasnykh pohliadiv K. Robinsona», Nova pedahohichna dumka, № 3,

- s. 169–171, 2018. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/xPGEVq>
Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [27] O. Ya. Denysiuk, N. V. Tytarenko, «Monitorynh novoi ukrainskoi shkoly yak skladova upravlinskoï diialnosti (na prykladi doslidzhennia shchodo profesiinoï oriiantatsii uchniv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity)», Osvitnia analityka Ukrainy, № 1(12), s. 93–103, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/7_Denysiuk_Tytarenko_112_2021_93_103.pdf
Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [28] Entsyklopediia osvity; V. H. Kremen, Red. 2-he vyd., dopov. ta pererob. Kyiv, Ukraina: Yurinkom Inter, 2021.
- [29] Ye. Yelenina, «Spivtvorchist uchytielia y uchniv: vyvchaiemo dosvid uchyteliv-novatoriv», Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, № 3, s. 144–150, 2018. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.director.npu.edu.ua/index.php/dslg/article/view/119/104>
Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [30] Yu. V. Yeremenko, K. H. Mykhailova, Samorealizatsiia obdarovanykh uchniv u suchasniï Ukraini: chynnyky vplyvu, ryzyky ta perspektyvy. Kharkiv, Ukraina: NUA, 2020.
- [31] R. Yeroshenko, «Orhanizatsiia naukovo-doslidnytskoi diialnosti uchniv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity», Vsesvitnia literatura v shkolakh Ukrainy, № 7/8, s. 29–36, 2020.
- [32] O. S. Kazachiner, Korektsiina diialnist uchyteliv-filolohiv yak peredumova zabezpechennia uspishnoho navchannia uchniv u novii ukrainskii shkoli. Kharkiv, Ukraina: Panov A. M., 2020.
- [33] L. H. Karpova, Stvorennia osvitno-rozvyvalnoho seredovyscha v spetsializovanykh zakladakh zahalnoi serednoi osvity dlia obdarovanykh ditei. Kharkiv, Ukraina: Astron+, 2019.
- [34] L. A. Kartashova, N. V. Bakhmat, I. V. Plish, «Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti pedahoha v informatsiino-osvitnomu seredovyschi zakladu zahalnoi serednoi osvity», Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia, t. 68, № 6, s. 193–205, 2018. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/OI1Wgi>
Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [35] V. I. Kovalchuk, T. M. Yermak, «Stvorennia informatsiino-osvitnoho prostoru shkoly dlia formuvannia v uchniv navychok 21 stolittia», Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho nats. un-tu im. I. Ohienka. Seriia sotsialno-pedahohichna, vyp. 34, s. 85–101, 2020. [Elektronnyi resurs].

Dostupno: http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3401/znpkp_sp_2020_34.pdf?sequence=1&isAllowed=y Data

zvernennia: Lyp. 29, 2023.

- [36] M. M. Kovtoniuk, A. Ya. Klimishyna, *Metodychni aspekty pidgotovky maibutnikh uchyteliv matematyky do rozvytku intelektualnoi kultury uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. Vinnytsia, Ukraina: Rohalska I. O., 2018.
- [37] L. Kozibroda, *Sotsializatsiia uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh shkilnoho seredovyscha: rozvytok teoretyko-metodolohichnykh osnov (kinets XX – pochatok XXI st.)*. Lviv; Uzhhorod, Ukraina: RIK-U, 2020.
- [38] O. Kravchyna, O. Ovcharuk, «Vykorystannia onlain-ihor vchyteliamy zakladiv serednoi osvity dla formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti: zarubizhnyi dosvid», *Molod i rynek*, № 9/10, s. 38–44, 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/268971/268235> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [39] V. O. Kudin, *Rozdumy (Pro smysl zhyttia, pro perspektyvy rozvytku liudstva, pro liubov i nenavyst, pro dobro i zlo, pro teror i teroryzm, pro poklykannia v zhytti ta in.)*. Kharkiv, Ukraina: NTU «KhPI», 2003.
- [40] O. M. Labinska, «Realizatsiia ekolohichnoi skladovoi u navchanni khimii uchniv osnovnoi shkoly Slovatskoi Respubliky», *avtoref. dys. kand. nauk; In-t pedahohiky NAPN Ukrainy*. Kyiv, 2021.
- [41] S. H. Lytvynova, «Systema kompiuternoho modeliuvannia obiektiv i protsesiv ta osoblyvosti yii vykorystannia v navchalnomu protsesi zakladiv zahalnoi serednoi osvity», *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, t. 64, № 2, s. 48–65, 2018. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/waAsiS> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [42] N. I. Lisova, *Derzhavno-hromadske upravlinnia rozvytkom zahalnoi serednoi osvity v malykh mistakh Ukrainy*. Cherkasy, Ukraina: Ponomarenko, 2018.
- [43] N. Lutsan, N. Boichuk, «Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv v pozaklasnii roboti», *Aktualni pytannia u suchasni nauksi*, № 3(9), s. 454–463, 2023. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/4029/4051> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [44] S. Maidanenko, «Hotovnist pedahohiv do innovatsiinoi metodychnoi roboty v zakladakh zahalnoi serednoi osvity», *Nova pedahohichna*

- dumka, t. 102, № 2, s. 59–63, 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/issue/view/4> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [45] Mizhkulturna komunikatsiia uchasnykiv osvitnoho protsesu yak umova formuvannia uspishnoi osobystosti v hlobalizovanomu sviti, na Vseukr. nauk.-prakt. konf. Kyiv: Interservis, 2020, 190 s.
- [46] M. V. Ostapchuk, Teoretychni i metodychni zasady osobystisno-rozvyvalnoho navchannia v Novii ukrainskii shkoli. Rivne, Ukraina: Volyn. oberehy, 2020.
- [47] Yu. Pavlovskiy, O. Luzghinov, «Art-terapevtychni tekhniky yak zasib pidvyshchennia navchalnoi motyvatsii uchniv», Aktualni pytannia u suchasni nautsi, № 3(9), s. 464–473, 2023. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/4030/4052> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [48] B. O. Piontkovskiy-Vykhvaten, «Modernizatsiia zmistu navchannia obdarovannykh uchniv u zahalnoosvitnikh shkolakh Ukrainy (druha polovyna XX stolittia)», avtoref. dys. kand. nauk; Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. Kyiv, 2019.
- [49] L. A. Severynchuk, «Formuvannia u starshoklasnykiv kultury rodynnykh vzaiemyn u pozaurochnii diialnosti zakladu zahalnoi serednoi osvity», avtoref. dys. kand. nauk; Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia. Kyiv, 2018.
- [50] L. V. Slyvka, Zdoroviazberezhualne vykhovannia uchniv zahalnoosvitnikh shkil Polshchi (XX – pochatok XXI stolittia). Ivano-Frankivsk, Ukraina: Diskursus, 2022.
- [51] V. O. Slipenko, Rozvytok pidpriemnytskoi kompetentnosti v uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity: dosvid SShA. Uman, Ukraina: Sochinskyi M. M., 2022.
- [52] R. V. Sopivnyk, I. Vasylykivskiy, Vykhovannia emotsiinoho intelektu uchniv serednoho shkilnoho viku. Kyiv, Ukraina: Yamchynskiy O. V., 2021.
- [53] V. I. Stepanenko, «Kreatyzatsiia seredovyscha u profilaktytsi povedinkovykh deviatsii obdarovanykh uchniv», Visnyk Luhanskoho nats. un-tu im. T. Shevchenka. Serii: Pedahohichni nauky, № 2, ch. 2, s. 274–281, 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/388/391> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [54] O. M. Fedorenko, «Pedahohichni umovy formuvannia natsionalno-patriotychnoi vykhovanosti v uchniv osnovnoi shkoly zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv», avtoref. dys. kand. nauk; Skhidnoukr. nats. un-t

im. V. Dalia. Kyiv, 2021.

- [55] Fenom innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura; V. H. Kremenja, Red. Kyiv, Ukraina: Pedahohichna dumka, 2008.
- [56] O. H. Fidanian, «Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia dystantsiinym navchanniam u zakladakh zahalnoi serednoi osvity», avtoref. dys. kand. nauk; Mizhrehion. akad. upr. personalom. Kyiv, 2021.
- [57] Formuvannia patriotychnoi ta hromadianskoi svidomosti uchniv: teoriia i praktyka / O. P. Dzoban ta in.; F. L. Levitasa, Red. Kyiv, Ukraina: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2018.
- [58] I. Khmeljar, A. Kutsenko, «Monitorynh osvitnoho protsesu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity iz vykorystanniam tekhnolohii kompetentnisno oriietovanoho navchannia», Nova pedahohichna dumka, № 4, s. 75–79, 2018. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2018_4_22 Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [59] O. V. Chebotarova, «Teoriia i metodyka trudovoho navchannia uchniv iz porushenniamy oporno-rukhovoho aparatu ta intelektu», avtoref. dys. d-ra nauk; In-t spets. pedahohiky i psykholohiii im. M. Yarmachenka. Kyiv, 2021.
- [60] R. Shpitsa, N. Koval, «Rozvytok emotsiinoho intelektu uchniv pochatkovoii shkoly v konteksti mystetskoii osvity», Molodyi vchenyi, № 11, 2021. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2443/2429> Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.
- [61] A. S. Shuliak, Hotovnist maibutnikh uchyteliv informatyky do vprovadzhennia osvitnikh vebresursiv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity. Uman, Ukraina: Sochinskyi M. M., 2022.
- [62] A. I. Yablonskyi, I. P. Rohalska-Yablonska, L. V. Yatsenko, «Sotsialnyi rozvytok uchnivskoi molodi v period didzhitalizatsii», Habitus, vyp. 41, s. 202–206, 2022. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: http://habitus.od.ua/journals/2022/41-2022/41_2022.pdf
Data zvernennia: Lyp. 29, 2023.

*Стаття надійшла до редакції
08 серпня 2023 року*